

 <p>Rys.13</p>	 <p>Rys.14</p>
<p>- z długimi, wąskimi rękawami, rozszerzającymi się wachlarzowo od nadgarstka i zasłaniającymi dłoń tzw. <i>Bombardes</i>. Noszona na początku XV wieku.</p>	<p>- z rozciętymi, zwisającymi rękawami. Noszona na początku XV wieku. W tego typu sukni przedstawiana jest poetka, Krystyna de Pisan.</p>

SUKIENKI ROBOCZE

MATERIAŁ: Płótno lniane, cienki materiał wełniany.

KOLOR: kolory właściwe dla epoki i regionu

 <p>Rys.15a</p>	 <p>Rys. 15</p>	 <p>Rys.16</p>	 <p>Rys.17</p>
<p>– z krótkimi rękawami, albo bez rękawów; dla wygody wiązana najczęściej z przodu, lub po bokach (a nie z tyłu). Noszone co najmniej od ok. 1400 roku. W pierwszej połowie XV wieku były szyte jednolicie. Na ilustracji 15a przód sukni zawinięty za pasek.</p> <p>PASUJĄCE NAKRYCIE GŁOWY: chustki, kapturki, kapelusze słomkowe</p> <p>PASUJĄCA SUKNIA SPODNIA: sukienki tego typu noszone były bezpośrednio na koszule z długimi rękawami.</p>		<p>– z długimi, raczej wąskimi rękawami, sięgającymi przed nadgarstek. Suknie tego typu w pierwszej połowie XV wieku były szyte jednolicie (rys.16). W strojach sprzed połowy XVw. SUKNIE KROIMY JEDNOLICIE, BEZ ODCINANIA SPÓDNICY. Dopiero w drugiej połowie tego stulecia pojawia się odcinanie spódnicy, które często są marszczone (rys.17).</p> <p>PASUJĄCE NAKRYCIE GŁOWY: chustki, kapturki, kapelusze słomkowe</p> <p>PASUJĄCA SUKNIA SPODNIA: sukienki tego typu prawdopodobnie mogły być noszone bezpośrednio na koszule (z rękawami lub bez) .</p>	

CORSET FENDU

MATERIAŁ: sukno, aksamit. Podszewka - bawełna, jedwab, tkaniny wełniane.

KOLOR: szeroka gama kolorystyczna.

Rys.18

Bez rękawów, z głęboko wyciętymi bokami, od bioder poszerzona klinami. Futrzane pokrycie stanika (z przodu i z tyłu), owalnie wycięte na brzuchu. Ozdabiana okrągłymi lub prostokątnymi metalowymi klejnotami idącymi środkiem stanika, aż do bioder. Mogą też okalać dekolci.

PASUJĄCE NAKRYCIE GŁOWY: crinale (XIV wiek), czepiec siodłowy (ok. połowy XV wieku.)

PASUJĄCA SUKNIA SPODNIA: suknie obcisłe górą, poszerzone od bioder.

Dla XIV wieku najczęściej z dużym odsłaniającym ramiona dekoltem łódkowym i długimi, zakrywającymi połowę dłoni wąskimi rękawami. Dla czasów późniejszych – podobnie, rękawy normalnej długości.

RODZAJ SUKNI: wybitnie dworska, reprezentacyjna, noszona przez cały okres z charakterystycznym dla danych czasów nakryciem głowy.

SURCOT OUVERT

MATERIAŁ: sukno, aksamit. Podszewka – bawełna, len, jedwab, tkaniny wełniane.

KOLOR: szeroka gama kolorystyczna.

Rys.19

Skromniejszą wersję *corset fendu* w naszym opracowaniu będziemy nazywać „surkotem” (*surcot*). Mamy tu na myśli suknię niekoniecznie dworską, tak jak na ilustracji obok, głęboko wyciętą, ozdobioną wąskim obszyciem z futra lub nawet bez.

PASUJĄCE NAKRYCIE GŁOWY: kruseler.

PASUJĄCA SUKNIA SPODNIA: suknie obcisłe górą, poszerzone od bioder klinami, z dużym odsłaniającym ramiona dekoltem łódkowym i długimi, zakrywającymi połowę dłoni wąskimi rękawami.

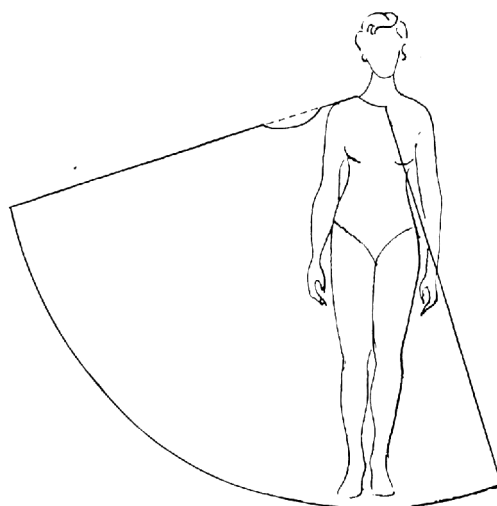
KLASYCZNA HOUPPELANDE

MATERIAŁ: tkaniny wełniane, aksamit, jedwabie. Podszewka – futro, bawełna, jedwab, tkaniny wełniane

KOLOR: szeroka gama kolorystyczna

Rys.20

Rys.22

Rys.23

Kobieca „opelanda” miała krótkie rozcięcie pod szyją i była wkładana przez głowę, zapinana na niewidoczne haftki lub guziki. Przepasano ją wysoko ponad talią, szerokim pasem zakończonym ozdobną klamrą i okuciem. Charakterystyczną cechą tej szaty jest wysoki, sztywny, sięgający uszu kołnierz, często lamowany futrem. „Opelandy” najprawdopodobniej krojono z ćwiartek koła – dwóch lub trzech. (W przypadku trzech ćwiartek, dwie z nich układano z przodu ze szwem po środku, a trzecia stanowiła tył stroju.) Rękawy fantazyjne, najczęściej otwarte, sięgające ziemi, również wykrawano z ćwiartek koła. Aby rękaw dobrze leżał, ważne było, aby pełny ukos pokrywał się z linią biegnącą na zewnątrz ręki, wzdłuż łokcia. W początkach XV wieku obok rękawów otwartych zaczęły się pojawiać również tzw. rękawy workowe – szerokie, lecz zamknięte z wąskim otworem na dłoń.

W latach '20 XV wieku rozpowszechniła się moda na płaskie układanie wysokich kołnierzy i wykładanie na wierzch kołnierzy koszuli (rys.23).

PASUJĄCE NAKRYCIE GŁOWY: czepiec siodłowy lub wianek (wałek) nałożony na lekką chustkę-welonik.

PASUJĄCA SUKNIA SPODNIA: obcisła góra sukni z długimi, wąskimi rękawami zachodzącymi na dłoń lub *bombardes*.

RODZAJ SUKNI: dworska, modna od drugiej połowy XIV wieku i w początkach wieku XV. W późniejszym okresie istniała w nieco zmienionej formie.

ODMIANY SUKIEN HOUPPELANDE

Opisane poniżej dwie formy sukien, poza swą klasyczną formą występowały nieco zmienione, w różnych wariacjach.

A - ODMIANY SUKNI HOUPPELANDE

Rys.28

Rys.30

Przedstawiony tutaj model stroju stanowi swego rodzaju kombinację dwóch sukni modnych pod koniec XIV wieku. Korpus sukienki jest przylegający górą do ciała i rozszerza się dopiero od wysokości bioder. Szerokie, otwarte rękawy natomiast zapożyczone są od sukni houppelande.

Ilustracja pochodzi z "Bardzo bogatych godzin" księcia de Berry z ok. 1416 roku.

Rysunek 30 przedstawia inną szatę – tym razem zbliżoną bardziej do sukni typu robe niż houppelande. Jednak nie mamy tu też do czynienia z klasycznym fasonem robe - rękawy są stosunkowo szerokie, a futrzany garnirunek dekoltu również nie jest typowym szerokim wyłożeniem kołnierza.

B – PRZYSTOSOWANIE SUKIEN HOUPPELANDE DLA POTRZEB UBOŻSZYCH ŚRODOWISK MIESZCZAŃSKICH

Innego rodzaju zmiany zachodziły, gdy dochodziło do przejęcia krojów wytwornych sukien dworskich, przez znacznie uboższe środowiska mieszczańskie. Zmianie ulegał wtedy głównie materiał (na tańszy). Różnice w kroju natomiast dyktowane były koniecznością położenia nacisku na wygodę i funkcjonalność stroju.

Rys.31

Pochodzący z 1435r. wizerunek mieszcarki ubranej w suknię będącą pochodną houppelandy. Jednocześnie można zauważyć ewolucję kroju, mającą doprowadzić do powstania sukni robe.

ROBE (SUKNIA) KOBIECA - SUKNIA “BURGUNDZKA” (II połowa XVw.)

MATERIAŁ: aksamit jedwabny, sukno wełniane. Wykończenie (kołnierz, mankiety brzeg sukni) – aksamit, atłas, futro o krótkim włosiu. Podszewka – futro, tkaniny bawełniane, jedwabne, wełniane.

KOLOR: szeroka gama kolorystyczna, praktycznie dowolne.

Poniżej klasyczny przykład robe “burgundzkiej”:

	<p>Damska roba, charakteryzuje się dopasowanym stanem, wąskimi rękawami oraz szeroką, rozkloszowaną częścią dolną z długim trenem. Szpiczasty zarówno z przodu jak i z tyłu, schodzący do pasa dekoltem, odsłaniający suknię spodnią obszyty jest futrem, podobnie jak końcówki rękawów zakrywających częściowo dłonie, obszyty jest też brzeg sukni. Krojona z dwóch ćwiartek koła, na środku głęboko, pionowo rozciętych tak, że rozsunięte i odwiniete na zewnątrz brzegi rozcięcia, tworzyły charakterystyczny, szpiczasty dekoltem, schodzący w dół i ginący pod przepasaniem. Szeroki pas zakończony jest ozdobną klamrą i końcówką (rys. 25). Klamrę najprawdopodobniej noszono zazwyczaj z tyłu (rys. 26).</p> <p>PASUJĄCE NAKRYCIE GŁOWY: henin – szpiczasty albo ścięty stożek, pokryty jedwabiem, zaopatrzony w biały welon o różnym układzie. Czepiec siodłowy, ale wąski i wysoki, zbliżony kształtem do henina, ukazany na rys.43.</p> <p>PASUJĄCA SUKNIA SPODNIA: <i>cotte simple</i> – ze specjalną “wkładką” z przodu, obcisła górą, z głębokim dekoltem łódkowym.</p> <p>RODZAJ SUKNI: wyłącznie dworska, reprezentacyjna, noszona w II połowie XVw. Prawdopodobnie ewoluowała z houppe lande.</p>
<p>Rys. 24</p> <p>Rys. 25</p>	<div data-bbox="555 1288 997 1955"><p>Rys. 26</p></div> <div data-bbox="997 1288 1396 1955"><p>Rys. 27</p></div>

A - JEDNA Z PRZEJŚCIOWYCH, NIETYPOWYCH FORM POMIĘDZY HOUPPELANDE A “SUKNIĄ BURGUNDZKĄ”

Rys. 29

Oglądając przedstawienia ikonograficzne można zaobserwować stopniowe przekształcanie się sukni houppelande w robe. Taką formą przejściową jest suknia pokazana na rysunku 29. Widzimy tu obfitą suknię z szerokimi, otwartymi rękawami w typie klasycznej houppelande. Odmienny jest jednak dekolt – typowy już dla sukni robe.

B – PRZYSTOSOWANIE SUKIEN ROBE DLA POTRZEB UBOŻSZYCH ŚRODOWISK MIESZCZAŃSKICH

Rys. 32

Ilustracja z 1480 roku, ukazuje uproszczoną, skromniejszą formę “sukni burgundzkiej”.

NAKRYCIA GŁOWY, FRYZURY

Nakrycie głowy jest nieodzownym elementem stroju średniowiecznego. Powinno ono być jednak dobrane we właściwy sposób – tak, aby harmonijnie pasowało do reszty stroju. Dlatego też warto przestrzegać wskazówek zamieszczonych w niniejszym opracowaniu.

FRYZURA

Rys.33

Obok nakrycia głowy bardzo ważną sprawą jest odpowiednia fryzura. Należy wystrzegać się noszenia włosów całkowicie rozpuszczonych. Powinny być one długie, splecione w warkocz lub spięte. Fryzurą charakterystyczną dla drugiej połowy XIV wieku, są włosy rozdzielone pośrodku głowy, splecione w warkocz i upięte po bokach w tzw. baranki. Jeśli włosy są krótkie lub „nietypowe” (dready itp.) należy dobrać strój (i co za tym idzie nakrycie głowy) w taki sposób, aby fryzura została zasłonięta.

CRINALE (*chapel*)

PASUJĄCE SUKNIE: surcot, suknie modne w drugiej połowie XIV wieku

Rys.34

Nakrycie głowy charakterystyczne dla drugiej połowy XIV wieku i przełomu z wiekiem XV, związane z opisanym powyżej typem fryzury. Jest to zakładana na czoło, ozdobna metalowa obręcz, połączona często z siatką na włosy.

KRUSELER

MATERIAŁ: płótno lniane lub bawełniane

KOLOR: biały

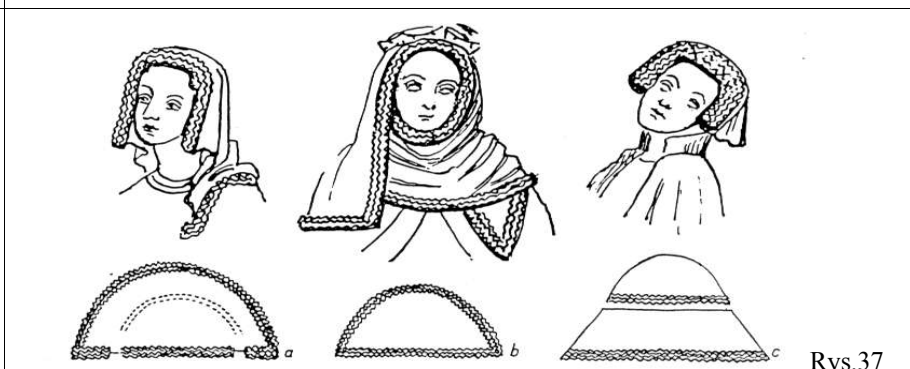
Rys.35

Rodzaj czepca modnego w XIV wieku, szczególnie w Czechach i Polsce. Sporządzany z półkolistej chusty obszytej przy brzegach kilkoma rzędami gęsto zmarszczonej falbanki. Ściągany na karku sznureczkiem. W modzie zachodniej, odmiany kruselera, w postaci różnorodnie zawijanych chust obszytych falbanką widoczne są w zasadzie przez cały XV wiek.

PASUJĄCE SUKNIE: surcot, różnego typu suknie modne w drugiej połowie XIV wieku, oprócz houppelande.

Rys.36

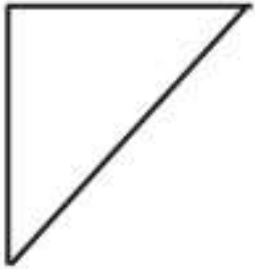

Rys.37

CHUSTKI

MATERIAŁ: płótno lniane lub bawełniane

KOLOR: biały

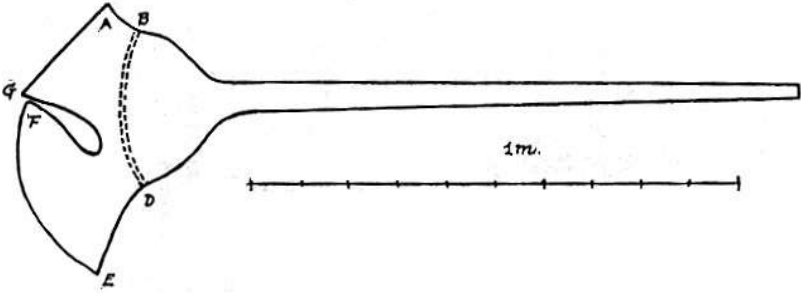
 <p>rys.41</p>	<p>Luźno zarzucone na włosy lub misternie wiązane. Niekiedy zawiązywano na głowie dwie chustki w wymyślnych kompozycjach. Starsze kobiety i wdowy zasłaniały dodatkowo szyję. Chustki były obok kapturów, najpopularniejszym nakryciem głowy w stroju powszechnym.</p> <p>PASUJĄCE SUKNIE: robocze,</p>
---	---

KAPTURY

MATERIAŁ: płótno lniane lub bawełniane, tkaniny wełniane różnej grubości.

Podszewka – takie same materiały.

KOLOR: czarny, czerwony, zielony, niebieski i inne

 <p>Rys.38</p>	<p>Kaptury były w omawianym okresie jednym z najpopularniejszych kobiecych nakryć głowy. Nosiły je głównie niżej sytuowane kobiety, choć w pewnych sytuacjach, kapturami nie gardziły także panie o wysokim statusie społecznym. Poświadcza to zamieszczona obok ilustracja przedstawiająca wyjazd na polowanie z sokołem (rys.38). Widoczny tutaj kaptur jest zamknięty i przypomina nieco męski. Wydaje się, że najpowszechniejsze jednak były kaptury otwarte (rys.39) – noszone podczas zwykłych prac gospodarczych (np. praca w polu). Poniżej zamieszczamy wykrój takiego właśnie kaptura (rys.40). Niektóre kaptury były zapinane na guziczki.</p> <p>PASUJĄCE SUKNIE: robocze, suknie modne w drugiej połowie XIV wieku</p>
 <p>Rys.39</p>	 <p>Rys.40</p>

WAŁEK

MATERIAŁ: aksamit, tkaniny wełniane, jedwabie

KOLOR: szeroka gama

PASUJĄCE SUKNIE: houppelande

 <p>Rys.41</p>	<p>Wałek był nakryciem głowy noszonym do szaty houppelande. „Obwarzanki” takie były często przewijane sznurem pereł i nakładane na lekką chustkę - welonik. Zamiast materiałowego wałka czasem noszone były wieniec z kwiatów.</p>
---	--

CZEPIEC SIODŁOWY:

MATERIAŁ: aksamit, tkaniny wełniane, jedwabie

PASUJĄCE SUKNIE: houppelande

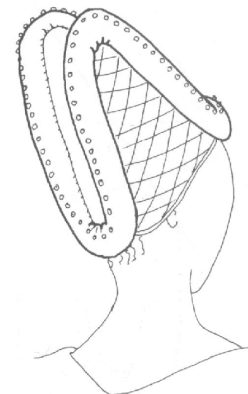
Rys. 42

Czepce tego typu wykształciły się stopniowo poprzez ewolucję fryzury zawiniętych po bokach głowy warkoczy. Po lewej stronie (rys.42) przedstawiamy nieco wcześniejszą formę tego czepca, pasującą do sukni houppelande. Z prawej (rys. 43) widać późny typ czepca siodłowego. Jest on charakterystyczny dla francuskiego stroju dworskiego z II połowy XVw.

PASUJA SUKNIE:

rys. 42 – houppelande, corset fendu;

rys. 43 - burgundzka robe

Rys. 43

HENIN:

MATERIAŁ: aksamit, tkaniny wełniane, jedwabie.

(jest to materiał zewnętrzny okrywający konstrukcję, którą zaleca się wykonywać z filcu)

KOLOR: różne. często czarny henin, welon - biały

PASUJĄCE SUKNIE: robe (burgundzka)

Rys. 44

Henin jest nakryciem głowy odpowiednim dla drugiej połowy XV wieku. Noszony był we francuskim środowisku dworskim, oraz przez flamandzkie, zamożne mieszczańki.

Można wyróżnić dwa rodzaje tego nakrycia głowy. Heniny zakończone szpiczasto (rys. 44), oraz z płasko ściętym czubkiem (rys. 45). Ten typ nakrycia głowy występuje z suknią burgundzką.

Rys. 45

PLASZCZE

MATERIAL: Tkaniny wełniane. Podszewka bawełniana, wełniana lub futrzana.

KOLOR: typowy dla epoki i pozycji społecznej.

PASUJĄCE SUKNIE: wszystkie

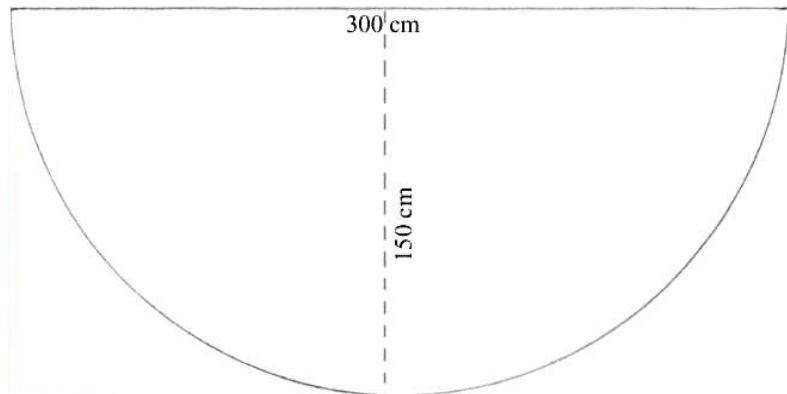

Rys.46

Płaszcz były krojone z półkola lub pełnego koła. Nie posiadały integralnych kapturów. Najczęściej posiadały podszewkę (w innym kolorze niż wierzch płaszcza). W ikonografii spotyka się także płaszcze, których spód ma ten sam kolor, co część wierzchnia. Trudno jest jednoznacznie stwierdzić, czy są to płaszcze bez podszewek, czy też po prostu podszewka ma taki sam kolor co reszta szaty. Półkoliste płaszcze mogły posiadać podkroj szyć, jednak dość częste są przedstawienia, sugerujące, że takiego podkroju nie było (rys.46). Płaszcz zapinane były najczęściej na zapinkę w kształcie koła lub rombu (rys.47).

Rys.47

Rys.48

STRÓJ MĘSKI

Strój męski w interesującym nas okresie składał się z następujących części:

- koszula,
- gacie,
- nogawice lub nogawico-spodnie,
- dublet,
- szata wierzchnia,
- pasek,
- nakrycie głowy,
- obuwie,
- płaszcz.

Poszczególne części garderoby przybierały różną formę w zależności od mody, pozycji społecznej i zamożności właściciela. Różniły się rodzajem użytego materiału i jakością wykonania. Strój świadczył o pozycji społecznej, pewne jego elementy były konieczne dla pokazania się w miejscach publicznych. Za niestosowne uważa się przebywanie w eksponowanym, publicznym miejscu w samym dublecie i nogawicach, czy bez pasa. Absolutnie niedopuszczalne jest to u osoby pełniącej jakąś rolę formalną. Oczywiście ludzie przy pracy, zwłaszcza ciężkiej, dekompletowali swoje odzienie dla zapewnienia sobie większej wygody i sprawności. To trochę jak w dzisiejszych czasach, gdzie w tej samej przestrzeni publicznej mogą egzystować dwa zupełnie różne style ubierania się, właściwe dla bieżącego zajęcia i wycinka przestrzeni, lecz niewłaściwe i nieco kuriozalne poza nimi. Przedstawmy to na przykładzie. Mężczyzna elegancko ubrany, choć niekoniecznie w garniturze przechodzi obok placu budowy. Pracujący tam ludzie ubrani są roboczo, bardzo często w samych podkoszulkach lub bez nich. Oba style ubiorów spotykają się w tym samym niemal miejscu, jednak są ściśle przypisane określonym sytuacjom w których znajdują się owe postaci. Po pracy, robotnicy nie odwiedzają przecież kina czy urzędu w roboczych waciakach (lub bez koszuli) i gumowych kaloszach. Włożą raczej oficjalne odzienie, stosowne do codziennego pojawiania się w miejscach publicznych. Tak samo ważne jest byśmy i my umieli w naszych staraniach odtworzyć wyczuć właśnie ową stosowność ubioru do sytuacji.

Kilka uwag o wymaganiach stawianych zazwyczaj wobec podstawowego, początkowego ubioru, w grupach zajmujących się odtwarzaniem kultury wieków średnich:

Pierwszym, wymaganym strojem jest ubiór roboczy – praktyczny, do chodzenia, na co dzień, a także wymagający mniejszej wiedzy i pracy przy szyciu, wreszcie tańszy od dworskiego. Należy zazwyczaj skompletować spójny zestaw składający się z następujących części garderoby:

- koszuli,
- gaci,
- nogawic lub nogawico-spodni,
- dubletu,
- nakrycia głowy w postaci zwykłego kaptura, lub czapeczki,
- obuwia,
- paska.

Posiadanie pozostałych części garderoby nie jest zazwyczaj obowiązkowe, ale naturalnym dążeniem wynikającym ze specyfiki tego rodzaju hobby powinno być uzupełnianie i rozwijanie swojej garderoby. Ze względów praktycznych i reprezentacyjnych korzystne jest posiadanie więcej niż jednego kompletu garderoby, a ze względów czysto higienicznych – kilku kompletów bielizny (praktycznie – trzech).

UWAGA:

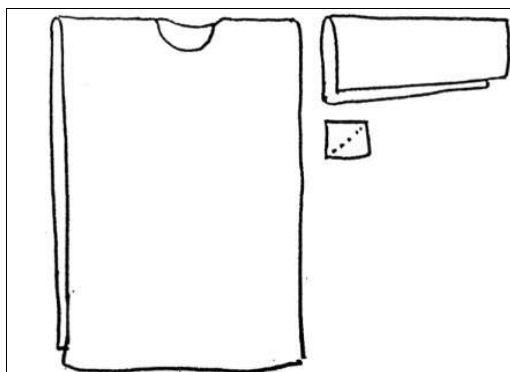
Szyjąc strój należy ściśle przestrzegać podanych wytycznych.

Ewentualne wątpliwości prosimy konsultować z odpowiednio dobrze zorientowanymi osobami, korzystającymi z poważnych źródeł popularnonaukowych i współczesnych opracowań naukowych. Zdecydowanie odradza się podejmowanie decyzji na podstawie zawierzenia „powszechnie przyjętym zwyczajom”. Bardzo wiele używanych rozwiązań może być mitami powstałymi i rozprzestrzeniającymi się w środowisku na zasadzie „głuchego telefonu”.

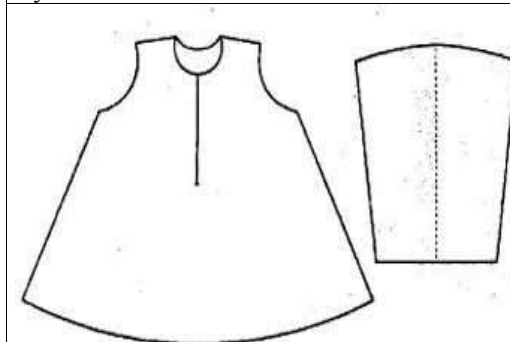
KOSZULE (*camisia*)

MATERIAŁ: płótno lniane lub bawełniane(zaleca się len), może też być jedwab

KOLOR: biały

Rys.49

Rys.50

Rys.51

Koszule pełniły funkcję bielizny. Używane na dzień pod dublet spodni, nocą do spania. Męskie koszule sięgały na ogół do połowy uda, były wkładane przez głowę, z rękawami wszywanymi do prostych pach, w bocznych szwach na dole zostawiano rozporki dla wygody ruchów. Występowały dwa zasadnicze fasony koszul, dostosowane do szat wierzchnich, do których były noszone:

- koszula wpuszczana w nogawice, dość obcisła, dopasowana, noszona do krótkich, również dopasowanych szat wierzchnich,
- koszula luźna i dłuższa, noszona do obszernych szat.

Koszule zasadniczo były takie same dla osób z różnych warstw społecznych. Różnicował je materiał - droższy i delikatniejszy dla osób zamożnych, tani dla uboższych. Koszule różniły się od siebie wykończeniem – rodzajem zapięcia, kształtem dekoltu, długością rozporków.

Rys.52